

Puszcza Zielonka i okolice

ścieżki dydaktyczne

Związek Międzygminny "Puszcza Zielonka"
ul. Nowy Rynek 8, 62-095 Murowana Goślina
biuro: +48 061 811 46 83
turystyka: +48 061 811 41 42
fax: +48 061 811 38 01
biuro@puszcza-zielonka.pl
turystyka@puszcza-zielonka.pl
szlakcysterski@puszcza-zielonka.pl
www.puszcza-zielonka.pl

Puszcza Zielonka i okolice – ścieżki dydaktyczne.

Praktyczny przewodnik wycieczek
przyrodniczo-historycznych
wraz z kartami pracy.

Wydanie pierwsze – Murowana Goślina, wrzesień 2008 r.

Autorzy opracowań i zdjęć:

Żywiła Czarnańska, Józef Czerniawski, Barbara Dziurban,
Monika Konatowska, Milena Kuleczka, Lucyna Matusiak,
Beata Raszka, Danuta Śliwa, Paweł Śliwa.

Zdjęcia na okładce:

Monika Konatowska, Tomasz Mizgier, Patrycja Owczarzak.

Korekta edytorska

Patrycja Owczarzak

Redakcja mapy:

Pietruska&Mierkiewicz sp. z o.o.

Wydawnictwo i Bank Geoinformacji

ul. Perzycka 11, 60-182 Poznań

tel. + 48 61 868 29 00, fax + 48 61 868 12 03

www.topmapa.pl, topmapa@topmapa.pl

Wydawca:

Związek Międzygminny „Puszcza Zielonka”

Nowy Rynek 8, 62-095 Murowana Goślina

tel. + 48 61 811 46 83, fax + 48 61 811 41 41

www.puszcza-zielonka.pl, biuro@puszcza-zielonka.pl

Skład i opracowanie graficzne:

Ad Rem, Waldemar Pluta

ul. Słowiańska 38a/6, 61-664 Poznań

tel. + 48 61 826 78 44, fax + 48 61 826 70 60

www.adrem.info, biuro@adrem.info

Druk i oprawa:

WYDANIE WSPÓŁFINANSOWANE PRZEZ:

WIELKOPOLSKI FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA
I GOSPODARKI WODNEJ W POZNANIU

Związek Międzygminny „Puszcza Zielonka”
Czerwonak • Kiszkowo • Murowana Goślina • Pobiedziska • Skoki • Swarzędz

Legenda • Legend • Zeichenerklärung

	Droga krajowa Main road Hauptstraße		Kemping, pole namiotowe Camping, camp site Campingplatz, Zeltplatz
	Droga wojewódzka Secondary road Nebenstraße		Punkt widokowy, ośrodek jeździecki Vantage point, horse-riding centre Aussichtspunkt, Reitzentrum
	Drogi lokalne Local roads Sonstige Straßen		Kąpielisko, tablica informacyjna Place for swimming, information board Badplatz, Informationsschild
	Droga gruntowa, ścieżki Dirt road, footpaths Feldweg, Fußwege		Agroturystyka, ścieżka dydaktyczna Agritourism, education trail Bauernhof, Lehrpfad
	Odległość w kilometrach Distance in kilometers Entfernung in Kilometern		Kościół zabytkowy, muzeum Historic church, museum Historische Kirche, Museum
	Kolej ze stacją Railway with station Eisenbahn mit Bahnhof		Pałac i dwór, klasztor Palace and manor house, monastery Palast und Herrenhaus, Kloster
	Poziomice Contour lines Höhenlinien		Mogila, grodzisko Grave, earthwork Grabhügel, Ringwall
	Punkt wysokościowy Spot height Höhenpunkt		Wiatrak, młyn wodny Windmill, watermill Windmühle, Wassermühle
	Maksymalna głębokość jeziora Max. depth of lake Tiefster Punkt im See		Rezerваты przyrody Nature reserves Naturschutzgebiete
	Kościół, kaplica Church, chapel Kirche, Kapelle		Pomniki przyrody, park zabytkowy Monuments of nature, historic park Naturdenkmäler, Denkmalgeschützer Park
	Pomnik, krzyż, przystanek autobusowy Monument, cross, bus stop Denkmal, Kreuz, Bushaltestelle		Granica parku krajobrazowego Landscape park boundary Landschaftsparkgrenze
	Leśniczówka, stacja meteorologiczna Forester's lodge, meteorological station Forsthaus, Meteorologische Meßstation		Granica rezerwatu przyrody Nature reserve boundary Naturschutzgebietgrenze
	Pogotowie ratunkowe, szpital Ambulance service, hospital Retungsdienst, Krankenhaus		Szlaki piesze Tourist trails Wanderroute
	Parking, parking leśny Car park, woodland car park Parkplatz, Waldparkplatz		Szlak kajakowy Canoe route Paddelroute
	Miejsce odpoczynku, prom Rest place, ferry Rastplatz, Fähre		Znakowane trasy rowerowe Marked bike routes Markierte Fahrradrouten
	Poczta, stacja benzynowa Post office, filling station Postamt, Tankstelle		Szlak Kościołów Drewnianych The Wooden Churches Trail around Zielonka Forest Holzkirchenroute um den Zielonka-Urwald herum
	Hotel, schronisko Hotel, youth hostel Hotel, Touristenherberge		Cysterski Szlak Rowerowy The Cistercian Cycle Route Zisterzienser-Radroute

Ścieżka edukacyjna we Wronczynie imienia Maksymiliana Jackowskiego – Pierwszego Patrona Kółek Rolniczych

Wieś Wronczyn (gmina Pobiedziska) leży nad jeziorem Wronczyńskim Małym. Teren ten wchodzi w skład utworzonego w 1993 r. (rozszerzonego 11 lat później) Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka” będącego częścią największego kompleksu leśnego okolic Poznania, nazywanego tradycyjnie Puszcza Zielonką. Nazwa ta pochodzi prawdopodobnie od niewielkiej wsi śródleśnej Zielonka (gmina Murowana Goślina). Granice owej Puszczy wyznaczają miejscowości: Poznań, Murowana Goślina, Skoki, Kiszkowo i Pobiedziska. Tutejsze lasy mają często charakter zbliżony do naturalnych. Występują tu przeważnie bory sosnowe z niewielką domieszką drzew liściastych, rzadziej lasy mieszane, w tym dużo starych drzewostanów, nierzadko stusześcdziesięcioletnich. Tędy przebiegają wschodnie granice naturalnego zasięgu buka, buka jawora i jarzębia brekini. Wśród flory spotyka się rośliny rzadkie, takie jak: fiołek przedziwny, kokorycz pusta, orlik pospolity, żubrówka leśna, sasanka dzwonkowata, oman wierzbolistny i oman kosmaty. pełnik europejski, w tym chronione, m.in.: lilia złotogłów, sasanka łąkowa, wawrzynek wilczelyko czy dziewięcił bezłodygowy. Fauna Puszczy Zielonki jest równie bogata. Żyją tu jelenie, daniele, sarny i dziki. Z drobniejszych zwierząt natomiast zające, lisy, dzikie króliki, borsuki, kuny, jeże, ryjówki, krety, nietoperze oraz wydry i bobry. Czasami spotkać też można wędrujące łosie. Występują tu również chronione gatunki gadów: jaszczurka zwinka, zaskroniec i padalec. Bogata jest też reprezentacja płazów i owadów, których doliczono się ok. 10 tysięcy gatunków. Puszcza Zielonka to także ostoja ptaków. Spośród ok. 140 gatunków do chronionych należą: kruki, żurawie (najwięcej w Wielkopolsce), bociany czarne, kanie rude oraz przylatujące tu często orły bieliki, orliki i rybołowcy. W czystych wodach żyją raki i pijawki lekarskie.

Urozmaicona rzeźba terenu, w znacznym stopniu wolnego od skażenia cywilizacją, jego bogata historia, której liczne ślady zachowały się do naszych czasów, podnoszą walory turystyczne Puszczy Zielonka, zwłaszcza, że są one chronione. Gminy, na których terenie znajduje się ten wspaniały kompleks leśny, w 2002 r. utworzyły Związek Międzygminny Puszcza Zielonka. Podejmuje on działania na rzecz ochrony Puszczy, propagowania oraz rozsądnego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych tego obszaru.

Przyrodę i tradycję chronią też tutejsi mieszkańcy. Przykładem może być ścieżka edukacyjna we Wronczynie imienia Maksymiliana Jackowskiego, pierwszego Patrona Kółek Rolniczych. Wronczyn może się poszczycić nie tylko malowniczym położeniem, ale i bogatą historią. Znalaziono tu osadę z III w. n.e. Pierwsze wzmianki o tej wsi po-

chodzą z 1136 r. W 1256 r. biskup Boguchwał III z rodu Porajów, do którego Wronczyn należał, ufundował tu kościół parafialny. Później wieś przypadła Łodziom, a w XVIII – XIX w. należała do właścicieli pobliskich Krześlic. W 1899 r. Wronczyn wykupił z rąk niemieckich Tadeusz Kryspin Jackowski, syn Maksymiliana, szambelan papieski, działacz narodowy i tak jak jego ojciec, znakomity rolnik. Syn Tadeusza Kryspina, Tadeusz Gustaw Jackowski był dyplomata. Związany ze środowiskiem „Skamandra” ożenił się z aktorką, siostrą Leona Schillera – Anną. Gościł we Wronczynie wiele wybitnych postaci życia politycznego i kulturalnego. Dwór Jackowskich (pochodzący prawdopodobnie z XVIII/XIX w., rozbudowany na początku ubiegłego stulecia) zachował się do naszych czasów wraz z pozostałościami parku krajobrazowego i zabudowaniami folwarcznymi (w tym gorzelnią z XIX / XX w.). Na fasadzie dworu widnieje napis: „W Bogu i pracy pokój i moc”. Było to być może rodzinne motto Jackowskich, którzy swe życie oddali pracy dla społeczeństwa. Prochy Maksymiliana oraz Tadeusza Kryspina i ich małżonek spoczywają na miejscowym cmentarzu. Cmentarz ten znajduje się przy kościele parafialnym. Historia parafii we Wronczynie, jak już wspomniano, sięga XIII w. W roku 2006 obchodzono jej 750 lecie. Na terenie poprzedniego kościoła posadzono drzewo – „Dąb Papieski”. Obecna świątynia (projektu Zenona Śrona z Poznania) pochodzi z lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Jedyne pamiątki po jej poprzedniczkach stanowią: granitowa kropielnica znajdująca się wewnątrz budowli i stojąca za kościołem XVIII-wieczna drewniana dzwonnica. Przy kościele znajduje się cmentarz. Tu ma swój początek ścieżka edukacyjna we Wronczynie. Na jej trasie rozmieszczono pięć tablic informacyjnych:

Przystanek 1 – patron ścieżki

Celem ścieżki jest propagowanie i ochrona dziedzictwa kulturalnego i przyrody wsi Wronczyn, związanej z rodziną Jackowskich. Ścieżka składa się z kilku odcinków:

- I – cmentarz przykościelny m.in. z grobem „Patrona”,
- II – teren zielonej szkoły nad jeziorem Wronczyńskim Małym z punktem widokowym,
- III – droga nad jeziora Wronczyńskiego Małego nad jezioro Wronczyńskie Duże, wiodąca obok dworku Jackowskich,
- IV – teren nad jeziorem Wronczyńskim Dużym z pomnikami przyrody.

W roku setnej rocznicy śmierci Patrona (2005) Zespół Szkół we Wronczynie otrzymał jego imię. W budynku szkoły znajduje się Izba Pamięci poświęcona Maksymilianowi Jackowskiemu.

Maksymilian Jackowski 1815 – 1905

Patron kółek rolniczych w latach 1873 – 1901. W tym okresie założył ponad 200 kółek rolniczych, troszczył się o wszechstronne wychowanie rolników. W broszurach poruszał kwestie ekonomiczne, wychowawcze i etyczne, a przyszło mu działać w okresie wielkiego ucisku germanizacyjnego. Jego majątek w Pomarzanowicach był wzorem dla wielu rolników, umożliwiał rolnikom odbycie praktyk, z których wnosili wiedzę i doświadczenie z zakresu nowoczesnego gospodarowania. W okresie powstania styczniowego był tajnym komisarzem cywilnym na powiat średzki, w Komitecie niesienia pomocy dla powstania. Efektem jego pracy był wyższy poziom gospodarowania, rozwój kultury i świadomości obywatelskiej wśród rolników. Jego syn Mieczysław zginął w bitwie pod Ignacem w powstaniu styczniowym.

Przystanek 2 – kościół i cmentarz

Cmentarz przy kościele pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa i Męczennika we Wronczynie.

Początki parafii sięgają średniowiecza tj. 9 lipca 1256 r., kiedy to biskup poznański Boguchwał, kanclerz księcia Przemysława I erygował parafię we Wronczynie. Obecny kościół został poświęcony 27 listopada 1975 r. przez księdza Prymasa Wyszyńskiego. Na terenie przyległym do kościoła znajdują się:

- dzwonnica barokowa z 1762 r.
- zarys kościoła z 1752 r. Świątynia ta spłonęła w 1945 r. Pozostała po niej średniowieczna kropielnica.

Na przykościelnym cmentarzu znajdują się groby m.in.:

- Marii i Maksymiliana Jackowskich,
- Pauli i Tadeusza Jackowskich,
- Marii Jackowskiej i jej syna Macieja,
- Izabeli hr. Colona Walewskiej,
- Władysławy ze Żmudzińskich Czacholińskiej,
- Leona de Schildenfeld Schillera – ojca aktora Leona Schillera.

Przystanek 3 – jezioro Wronczyńskie Małe

Teren rekreacyjny nad jez. Wronczyńskim Małym, gdzie znajdują się:

- zielona szkoła
- stanowisko archeologiczne z okresu kultury łużyckiej i średniowiecza.

Teren ten leży na obszarze Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”, którego powierzchnia wynosi 11999,61 ha.

Miejsca o wyjątkowych walorach przyrodniczych na terenie Parku to:

- rezerwat Klasztorny Modrzewie k/ Dąbrowki Kościelnej,
- rezerwat Las Mieszany w Nadleśnictwie Łopuchówko – Żywiec Dziewięciolistny – rezerwat florystyczny. Stwierdzono tu wysunięte najdalej na północ i jedyne w Wielkopolsce stanowisko żywca dziewięciolistnego – rośliny górskiej, charakterystycznej dla buczyn karpackich,
- rezerwat Jezioro Czarne w okolicach wsi Czernice,
- uroczysko Maruszka – obszar o powierzchni 500 ha, między Ludwikowem a Pławnem – drzewostan tu rosnący ma charakter zbliżony do lasów rosnących w dawnych wiekach. Przeważa bór sosnowy z domieszką grabów, buków, brzoź, olszy, świerków, jesionów, klonów, lip i jaworów,
- Dziewicza Góra – najwyższe wzniesienie Parku – 143 m n.p.m.
- dolina między Głębockiem a Głębockiem, czyli wąska rynna polodowcowa o urozmaiconej rzeźbie terenu, którą płynie Goślinianka, zwana również Trojanką.

Przystanek 4 – dworek

Dworek z przełomu XIX i XX wieku we Wronczynie, który w latach 1899 – 1939 był własnością Jackowskich – Tadeusza Krzypina, następnie jego syna Tadeusza Gustawa – dyplomaty m.in. ambasadora RP w Belgii i Luksemburgu w latach 1929 – 37.

W okresie międzywojennym w dworku we Wronczynie gościli ludzie kultury i polityki, m.in.: Marszałek Polski Edward Rydz-Śmigły, minister Józef Beck, Artur Rubinstein, Ignacy Jan Paderewski, Jan Lechoń, Kornel Makuszyński, Juliusz Osterwa, Leon Schiller, Tadeusz Boy – Żeleński, Ryszard Ordyński, Józef Czajkowski.

Przystanek 5 – pomniki przyrody

Teren rekreacyjny nad jeziorem Wronczyńskim Dużym.

Znajdują się tu dwa pomniki przyrody:

- grab Maksymilian – nazwany tak na cześć I Patrona Kółek Rolniczych Maksymiliana Jackowskiego (1815 – 1905), którego grób znajduje się na cmentarzu przykościelnym we Wronczynie,
- dąb Kazimierz noszący imię księdza Kazimierza Smorawskiego (1868 – 1945), proboszcza parafii we Wronczynie w latach 1902 – 1945, posła na sejm Dzielnicowy w Poznaniu w 1918 r., znanego działacza społecznego w obronie przed germanizacją na przełomie XIX i XX w., obrońcy języka polskiego, nazywanego często Skargą Wielkopolskim, którego grób znajduje się na cmentarzu parafialnym we Wronczynie.

Po drugiej stronie drogi płynie Wronka, a dalej znajduje się park podworski.

Opracowanie:

Józef Czerniawski – regionalista, nauczyciel historii, radny Rady Miejskiej Gminy Pobiedziska.

Oprowadzanie po ścieżce:

brak.

Spis treści:

Legenda.	3
Ścieżka przyrodniczo-leśna „Dziewcza Góra”.	5
Ścieżka dydaktyczno-rowerowa „Walory przyrodnicze okolic Kiszkowa”	32
Ścieżka przyrodnicza „Zbiorowiska roślinne wokół Jeziora Zielonka”	50
Ścieżka edukacyjna we Wronczynie imienia Maksymiliana Jackowskiego – Pierwszego Patrona Kółek Rolniczych.	110

Przydatne informacje:

Urząd Gminy w Czerwonaku

ul. Źródłana 39, 62-004 Czerwonak
tel. +48 654 42 04, fax +48 61 812 02 70

www.czerwonak.ug.gov.pl, e-mail: kancelaria@czerwonak.ug.gov.pl

Urząd Gminy w Kiszkowic

ul. Szkolna 2, 62-280 Kiszkowo
tel. +48 61 42 70 10, fax +48 61 429 70 11
www.kiszkowo.pl, e-mail: ug@kiszkowo.pl

Urząd Miasta i Gminy w Murowanej Goślinie

ul. Poznańska 18, 62-095 Murowana Goślina
tel. +48 61 892 36 00, fax +48 61 812 21 40

www.murowana-goslina.pl, e-mail: gmina@murowana-goslina.pl

Urząd Miasta i Gminy w Pobiedziskach

ul. Kościuszki 4, 62-010 Pobiedziska
tel. +48 61 897 71 00, fax +48 61 897 71 24
www.pobiedziska.pl, e-mail: pobiedziska@bazagmin.pl

Urząd Miasta i Gminy w Skokach

ul. Ciastowicza 11, 62-085 Skoki
tel. +48 61 892 58 00, fax +48 61 892 58 03
www.gmina-skoki.pl, e-mail: sekretariat@skoki.nowoczesnagmina.pl

Urząd Miasta i Gminy w Swarzędzu

Rynek 1, 62-020 Swarzędz
tel. +48 61 651 20 00, fax + 48 61 651 22 11
www.swarzedz.pl, e-mail: umig@swarzedz.pl

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego

Al. Niepodległości 16/18 (bud. C, pok. 12), 61-713 Poznań
tel. + 48 61 854 13 98, tel./fax + 48 61 854 14 48
www.zpkww.pl, e-mail: zpkww_sekretariat@zpkww.pl

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Leśny Zakład Doświadczalny Murowana Goślina
ul. Rogozińska 38, 62-095 Murowana Goślina
tel. + 48 61 812 22 51, fax +48 61 812 21 55
www.lzdmg.com.pl, e-mail: info@lzdmg.com.pl

Nadleśnictwo Łopuchówko

62-05 Murowana Goślina
tel. +48 61 812 20 11, fax + 48 61 812 21 61
www.lopuchowko.lasypanstwowe.poznan.pl,
e-mail: lopuchowko@poznan.lasy.gov.pl

PARTNERZY PRZEDSIĘWZIĘCIA

WOJEWÓDZKI FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA
I GOSPODARKI WODNEJ w Poznaniu

Związek Międzygminny „Puszcza Zielonka”
Czerwonak • Kiszkowo • Murowana Goślina • Pobiedziska • Skoki • Swarzędz

GMINA CZERWONAK

GMINA KISZKOWO

MIASTO I GMINA MUROWANA GOŚLINA

MIASTO I GMINA POBIEDZISKA

MIASTO I GMINA SKOKI

MIASTO I GMINA SWARZĘDZ

UNIWERSYTET PRZYRODNICZY W POZNANIU
LEŚNY ZAKŁAD DOŚWIADCZALNY W MUROWANEJ
GOŚLINIE

ZESPÓŁ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

NADLEŚNICTWO ŁOPUCHÓWKO

Uroki Puszczy Zielonka tworzą przede wszystkim lasy – do niedawna jeszcze ich dostępność była w mocnym stopniu ograniczona dla turystów z racji ich rozległych przestrzeni.

Sytuację zmieniło oznakowanie piesze i rowerowe – pozwalając bezpiecznie i bez szkody dla skarbów przyrody odkrywać tajniki Puszczy.

Na jej terenie powołano w 1993 r. największy w Wielkopolsce Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka.

Z pomocą aktywnemu zwiedzaniu przyszły Lasy Państwowe, które zaproponowały edukację przyrodniczą pod postacią wędrówek z leśnikiem wytyczonymi i oznakowanymi ścieżkami. Aby reklamować tego typu edukację powstają przewodniki po ścieżkach – w łatwy i przyjazny sposób oswajające nas głównie z wiedzą przyrodniczą, ale też i historyczną.

Zapraszamy do pieszych i rowerowych wędrówek po ścieżkach Puszczy Zielonka – do odkrywania jej tajemnic z pomocą niniejszej publikacji.

Zarząd Związku Międzygminnego „Puszcza Zielonka”